

СЕКЦІЯ 5

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 332.14:330.1(477)

Жукова Н.В.*аспірант відділу регіональної політики
Національного інституту стратегічних досліджень*

ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПІВ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ У МОДЕЛЯХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ МАЛИХ МІСТ: ДОСВІД КРАЇН ЄВРОПИ

У статті розглянуто європейський досвід впровадження стратегії безпечного сталого розвитку у малих містах. Проаналізовано вплив цивілізаційних ризиків на процес стабільного функціонування малого міста. Виокремлено чотири моделі соціально-економічного зростання малого міста, що набули поширення в країнах Європи. Виявлено ризики, з якими стикаються малі міста у процесі їх реалізації. Досліджено чинники, що створюють підґрунтя дотримання принципів економічної безпеки у процесі розвитку малого міста.

Ключові слова: сталий розвиток, економічна безпека, мале місто, гарне місто, розумне місто, жваве місто, зелене місто, цивілізаційні ризики, соціально-економічний розвиток.

Жукова Н.В. СОБЛЮДЕНИЕ ПРИНЦИПОВ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В МОДЕЛЯХ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ МАЛЫХ ГОРОДОВ: ОПЫТ СТРАН ЕВРОПЫ

В статье рассматривается европейский опыт внедрения стратегии безопасного устойчивого развития в малых городах. Проанализировано влияние глобальных рисков на процесс стабильного функционирования малого города. Выделены четыре модели социально-экономического роста малого города, которые распространены в Европе. Выявлены риски, с которыми сталкиваются малые города в процессе их реализации. Исследованы факторы, формирующие основу соблюдения принципов экономической безопасности в процессе развития малого города.

Ключевые слова: устойчивое развитие, экономическая безопасность, малый город, красивый город, умный город, инклюзивный город, зеленый город, глобальные риски, социально-экономическое развитие.

Zhukova N.V. ADHERENCE TO ECONOMIC SECURITY PRINCIPLES WITHIN THE SUSTAINABLE GROWTH MODELS OF SMALL TOWNS: EXPERIENCE OF EUROPEAN COUNTRIES

The article deals with the experience of European countries concerning the adoption of safe sustainable growth strategies by small towns. The effect of civilization risks on the small urban areas stable operation is analyzed. Four models of small town social and economic development which are common in Europe are singled out. The risks that small towns face with while implementing the sustainable growth models are revealed. The factors which are fundamental for maintenance of small town safe and sustainable growth process are examined.

Keywords: sustainable growth, economic security, small town (small urban areas), beautiful town, smart town, inclusive town, green town, global risks, social and economic development.

Постановка проблеми. Загальнодержавний рівень економічної безпеки визначається рівнем безпеки регіональних систем, а процес гарантування економічної безпеки держави реалізується на основі врахування і дотримання безпеки регіональних складових. На сучасному етапі регіональна європейська політика зосереджена на розвитку ендегенного потенціалу та мобілізації місцевих активів, інвестуванні в інноваційний та людський потенціал, покращенні якості життя та проблемах ресурсозбереження. Забезпечення сталого розвитку малих міст Європи з урахуванням ризиків, що формуються у процесі впровадження концепції соціально-економічного зростання, набуває вагомого значення.

Малі міста посідають важливе місце в економічній ієрархії країн Європи. Вони є зв'язною ланкою між великими містами та віддаленими сільськими територіями, відіграють важливу роль у сприянні інтеграційним зв'язкам, вони стримують депопуляцію сільських територій, з одного боку, і перенаселення великих міст, з іншого. Досвід впровадження стратегій розвитку в малих містах Європи демонструє важливість застосування системно-синергетичного підходу до розробки проєктів сталого соціально-економічного зростання на підґрунті дотримання ім-

перативу економічної безпеки. Саме тому, його вивчення набуває особливої актуальності для України в контексті євроінтеграційної спрямованості соціально-економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед авторів, що присвятили свої дослідження висвітленню питання практичного втілення принципів сталого регіонального розвитку у малих містах Європи: Манці Т. [16], Хенсен К. [10], Холл П. [8], Ван Хоїр В. [22]. Особливу увагу європейські науковці приділяють аналізу функціонування моделей сталого розвитку малих міст. Так, Лендрі Ч. [13], Уайт Г. [23] зосереджують свою увагу на дослідженні можливостей соціально-економічного розвитку креативних малих міст. Роль впровадження інноваційних моделей розвитку у монофункціональних малих містах відображено у роботах Хемблтон Р. [9]. У свою чергу, забезпечення економічної безпеки малого міста є необхідною умовою його сталого розвитку, на чому наголошують Удовіч Б. [21], Черамі А. [2], Дженсенс М. [12].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Питання розробки стратегій безпечно-го сталого розвитку малих міст Європи досліджено досить повно. Але проблема дотримання принципів

економічної безпеки у процесі реалізації моделей соціально-економічного зростання залишається невирішеною. Це обумовлює інтегрований аналіз ризиків, з якими стикаються малі міста у процесі впровадження різних моделей розвитку і які потребують урахування при подальшій реалізації таких проектів.

Формулювання мети. Враховуючи актуальність дослідження, метою цієї статті є аналіз дотримання принципів економічної безпеки у моделях сталого розвитку малих міст Європи. Досягнення цієї мети зумовлює вирішення низки завдань, а саме: дати характеристику основним європейським моделям розвитку малих міст; ідентифікувати ризики, з якими стикаються малі міста в процесі реалізації кожної з цих моделей; виокремити чинники, що є підґрунтям дотримання принципів економічної безпеки малих міст.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення економічної безпеки малих міст є одним із головних напрямів практичної реалізації політики сталого регіонального розвитку в Європі, що підтверджено Стратегією соціально-економічного розвитку Єврозою на період до 2020 р. «Європа-2020» [5]. Наростання традиційних та формування нових, іноді непередбачуваних загроз економічній безпеці як регіонів, так і малих міст, що входять в них, зумовлює доцільність впровадження моделі соціально-економічного розвитку малих міст за умови дотримання принципів економічної безпеки.

У загальноєвропейському контексті малі міста – це міста з кількістю населення до 50000 осіб, які є важливою складовою економічного та соціального потенціалу країни. В Європі за даними 2014 р. малі міста складають більш ніж 80 % усіх міст [24]. Зокрема, в 5790 містах з населенням від 10000 до 50000 осіб мешкає 21 % усього населення Європи. Ще біля 21 % населення мешкає в більш, ніж 7000 малих містах чисельністю менше 10000 осіб. Тривалий час малі міста Європи залишалися без належної уваги. Вважалось, що міські агломерації є ключовими факторами економічного зростання. На початку ХХІ ст. виникла необхідність пошуку оптимальних стратегій і відповідних програм міського розвитку для подолання загроз, з якими стикнулись малі міста Європи, зокрема, постаріння населення, віддаленість міст від основних транспортних шляхів, високий рівень безробіття, відсутність культурно-розважальних установ, вузький спектр сфери послуг тощо. Питання економічної безпеки малого міста набуло вагомого значення.

Під економічною безпекою малого міста розуміють внутрішню здатність, наявність власного внутрішнього потенціалу у малого міста для тривалого безпечного і сталого ефективного функціонування та розвитку. Сталість є найважливішою характеристикою економіки як єдиної системи, яка здатна протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам.

Особливе значення міст як центрів реалізації принципів сталого розвитку було підкреслено на Європейській конференції зі сталого розвитку великих і малих міст в Ольборзі у 1994 р., де була прийнята «Хартія міст Європи за сталий розвиток» [1]. У ній зазначено, що метою сталого розвитку є досягнення стабільної економіки, соціальної справедливості і сталості навколишнього середовища. Розвиток малих міст визнано важливішим засобом боротьби зі стихійною міграцією населення та зростанням мегаполісів, їх розвиток вважається одним з методів раціоналізації розміщення виробництва та населення. Вагомий внесок у створення та впровадження регіональних програм економічного розвитку міст Євро-

пи внесла Лейпцігська хартія про сталі європейські міста, що була прийнята в 2007 році [14]. В Хартії наголошувалось на необхідності приділити особливу увагу малим містам, розробити та впроваджувати стратегії їх оновлення, використовуючи внутрішній потенціал кожного міста.

В аналітичній доповіді «Роль малих та середніх міст», що була зроблена Європейською Мережею Спостережень за Просторовим Плануванням ESPON (*European Spatial Planning Observation Network*) в 2006 році було акцентовано увагу на важливості забезпечення безпеки розвитку малих міст і наголошено на визначальній ролі самих громадян в створенні сприятливого, конкурентоспроможного, екологічного середовища [4]. Було виокремлено ризики, що кардинально впливають на економічний розвиток малих міст:

- ризики демографічного походження, зокрема, постаріння населення, низький рівень народжуваності, відтік працездатного населення віком від 18 до 40 років до великих та середніх міст;
- ризики економічної стагнації та занепаду, в тому числі деградація міського середовища, посилення соціальних конфліктів, збільшення рівня неконтрольованої міграції, посилення расової дискримінації та криміналізація середовища;
- соціальні ризики, як то зростання диспропорції доходів та збідніння малозабезпечених верст населення, соціальна та просторова сегрегація;
- ризики відособлення міста внаслідок віддаленості від основних транспортних шляхів, недосконалої системи публічного транспорту, відсутності сучасної інформаційно-комунікативної мережі, складнощів в отриманні публічних послуг;
- екологічні ризики, що пов'язані з нераціональною господарською діяльністю і з побільшенням імовірності настання надзвичайних ситуацій.

Всі вищенаведені виклики змусили державні та місцеві органи влади, громадські організації, фонди та громади чітко виокремити коло проблем, з якими стикнулись малі міста Європи на початку ХХІ ст. та розв'язання яких потребує спільних зусиль Європейського Союзу, держав Європи, місцевих органів влади та мешканців малих міст. При вирішенні питання впровадження стратегії сталого безпечного розвитку малих міст необхідно чітко враховувати як позитивні, так і негативні сторони її реалізації. Вони можуть посилюватися та слабшати в різних умовах, що викликає у різних пропорціях негативні і позитивні наслідки і, відповідно, стимулює та активізує процес розвитку, або гальмує його. Моделі розвитку малих міст мають також відбивати особливе місце кожного міста в соціально-економічній системі окремої держави та Європи загалом.

Різноманітні моделі безпечного розвитку малих міст можна класифікувати наступним чином:

1. **Модель культурно-духовного розвитку малих міст («Гарне місто»)**, яка сприятиме збереженню та охороні культурно-історичної та природної спадщини міста, покращенню іміджу міста, збереженню духовних цінностей мешканців міста, розвитку туристичної індустрії.

2. **Модель соціально-демографічного розвитку малих міст («Жваве місто»)**, яка спрямована на подолання розшарування та сегрегації населення, покращення якості і підвищення рівня життя мешканців, удосконалення житлово-рекреаційної інфраструктури малих міст.

3. **Модель інноваційного розвитку малих міст («Розумне місто»)**, що має метою впровадження ін-

формаційно-комунікаційних технологій для забезпечення потреб мешканців.

4. Модель екологічно безпечно розвитку малих міст («Зелене місто»), з акцентом на ресурсні обмеження, обумовлені не тільки дефіцитом природних ресурсів, але й взаємовпливом антропосистеми і біосфери, охорону природного середовища.

В основу моделі «Гарне місто» покладено екзогенні функції, зумовлені зовнішніми причинами у формі географічного розташування та історико-культурної бази розвитку малого міста. Багато малих європейських міст мають величезний потенціал та приваблюють людей якістю життя в них та перевагами нематеріального характеру. Такі переваги представляють собою набір оригінальних характеристик території, мають естетичну, соціальну й економічну цінність, і складають природні, культурно-історичні та символічні (брендингові) активи міста.

Модель «Гарне місто» містить в собі наступні складові: культурне споживання (комплексне збереження культурно-історичної та природної спадщини як підґрунтя розвитку спеціалізованих туристичних маршрутів); культурне виробництво (збереження та розвиток ремесел, унікальної продукції місцевого виробництва); креативне споживання (створення позитивного іміджу малого міста на основі його унікальних конкурентних переваг); креативне виробництво (формування інноваційних хабів, інкубаторів, майстерень, «живих» лабораторій, креативних студій як підґрунтя для залучення науковців, представників мистецтва, творчих людей для обміну ідеями та досвідом, створення продуктів нематеріального характеру). Реалізація моделі спрямована на виховання толерантного відношення до різних народів та релігійних груп, що має особливе значення для сучасної багатонаціональної Європи та сприяє зниженню ризиків етнічної або релігійної сегрегації.

Модель культурно-духовного розвитку малого міста успішно реалізується у багатьох країнах Європи. Зокрема, мале місто Равелло в Італії з населенням 2500 жителів є популярним морським курортом, мале місто Уексфорд в Ірландії розвивається як центр історичного туризму, малі міста Каталонії (Іспанія) відомі своїми школами мистецтв та дизайну, кулінарними школами. Програма «Креативні стратегії в малих містах» [3], що підтримана Програмою Європейської Комісії *URBACT*, впроваджується у малих містах 7 країн Європи. Іспанії, Італії, Великої Британії, Румунії, Фінляндії, Угорщини. Учасників проекту було відібрано за наступними критеріями: якість освіти та можливості для стійкого розвитку талантів, рівень взаємодії місцевої спільноти, якість життя, включаючи клімат, природне навколишнє середовище, автентичні та унікальні переваги нематеріального характеру, сталість екологічного та соціального виміру, наявність брендів. Європейська асоціація історичних міст та регіонів, що об'єднує більш ніж 1000 міст в 30 країнах Європи [11], розробляє та реалізує низку проєктів в рамках моделі «Гарне місто», метою яких є збереження історико-культурної спадщини та сприяння сталому розвитку малих міст Європи. Наприклад, проєкт *HITSCAPE* спрямований на розвиток малих історичних міст в сільських регіонах та збереження їх історичної спадщини.

Модель «Гарне місто» не може бути універсальною, вона має враховувати специфіку історії розвитку, культурні та брендингові активи міста, його місце в просторовій системі, потенціал території, стан управління та розвитку підприємництва.

Невід'ємною умовою успішного розвитку моделі є сприятлива освітня система, інновації, що враховують соціально-економічний, культурно-історичний, генераційний та етнічний потенціал, нові форми управління.

Досвід впровадження моделі «Гарне місто» у малих містах Європи виявив низку небезпечних чинників, нехтування якими загрожують економічній безпеці розвитку усього малого міста, а саме:

1. Реалізація програми залежить від фінансових інвестицій, грантів або від комбінації грантів і форми підтримки з відшкодуванням. Загострюються питання щодо формування збалансованого бюджету «гарного» малого міста, відповідності місцевих ресурсів і видатків проблемам, що потребують негайного розв'язання.

2. Нерівномірність розвитку життєво важливих галузей економіки малого міста вимагає своєчасного застосування інституціональних заходів для запобігання кризової ситуації у процесі реалізації моделі «Гарне місто».

3. Демографічні особливості, а саме перевага людей похилого віку та дітей до 16 років над людьми середнього віку, впливають на значні розходження у розумінні креативності та інновації, що призводить до відсутності єдиного бачення свого міста як розвинутої оригінальної системи.

4. Відсутність єдиного керівного органу управління культурно-духовним розвитком у малому місті перешкоджає проведенню необхідних реформ. При реалізації моделі «Гарне місто» підвищується значення лідерів місцевих громад як двигунів трансформації міста, креативних брокерів як зв'язкової ланки між традиційними індустріями та креативними індустріями, технологічним сектором та креативним бізнесом.

5. Відсутність «точки зростання» у вигляді створення додаткового функціонального навантаження у центрі малого міста перешкоджає процесу сталого розвитку моделі «Гарне місто».

Дотримання принципів економічної безпеки, таких як збалансованість економічних інтересів особи, сім'ї, громади, міста, їх взаємна відповідальність, своєчасність і адекватність заходів, пов'язаних із відверненням загроз, стає життєво необхідним для



Рис. 1. Модель «Жваве місто»

успішної реалізації моделі «Гарне місто» у малих історико-культурних містах Європи. Своєчасне урахування та нейтралізація ризиків сталого та збалансованого розвитку, вміння та гнучке вирішення місцевих проблем, з одного боку, відродження та збереження культурно-історичної та природної спадщини, пошук інноваційних рішень у наданні публічних послуг, з іншого боку, робить мале місто привабливим для людей та інвестицій.

Глобалізація економіки на початку ХХІ ст., закриття містоутворювальних підприємств, відсутність внутрішніх фінансових джерел інвестування призвели до виникнення низки негативних тенденцій у багатьох малих містах Європи.

Модель «Жваве місто» (рис. 1) була розроблена з опорою на норми Лейпцигської хартії про сталі європейські міста [14] та Територіальний порядок денний Європейського Союзу [20].

Модель «Жваве місто» спрямована на подолання специфічних загроз економічній безпеці старопромислових та монофункціональних малих міст Європи. До них відносять:

- різке зниження виробничого потенціалу внаслідок моноекторного промислового розвитку, підвищення рівня безробіття, низький рівень розвитку малого підприємництва;
- втрата демографічного потенціалу, постаріння населення, відтік мешканців працездатного віку до великих та середніх міст; розшарування населення за рівнем доходів, ізоляція бідних верст населення;
- слабка розвиненість сфери послуг, низький рівень освітніх послуг та послуг охорони здоров'я;
- погіршення якості довкілля, низька інвестиційна привабливість.

Головним викликом, з яким стикнулись старопромислові та монофункціональні малі міста Європи, стали труднощі у пошуку стартового капіталу для фінансування індивідуальних проектів, спрямованих на поєднання конкретних малих міст. Так, інвесторами низки проектів у рамках реалізації моделі «Жваве місто» у малих міст Великої Британії, Ірландії, Португалії стали відомі європейські фундації [15]. Європейський Союз є ініціатором розробки та впровадження у рамках моделі «Жваве місто» проекту *QUALIST* («Покращення якості життя в малих містах») [18] у малих містах Німеччини, Австрії та Чехії. Завданнями проекту є розширення можливостей працевлаштування мешканців міста, підвищення рівня їх просторової мобільності, маркетинг міста завдяки розвитку інформаційно-комунікаційної мережі.

Досвід впровадження моделі «Жваве місто» виявив певні ризики, що є небезпечними для успішного соціально-економічного розвитку малого міста:

1. Демографічне розшарування населення з перевагою населення похилого віку, яке негативно реагує на зміни, що відбуваються.

2. Відсутність єдиної точки зору у керівників місцевої влади, представників територіальних громад, активістів

міста та розробників проекту щодо інтегрованих планів реконструкції міста.

3. Відсутність єдиної інформаційної політики, що призводить до поляризації населення малих міст та неможливості згуртувати спільноту.

4. Нехтування інтересами етнічних меншин, що мешкають на території малих міст.

Необхідність перезавантаження системи охорони здоров'я та системи закладів освіти набуває вагомого значення для мешканців малих монофункціональних міст Європи. Задоволення потреб людей похилого віку та молодих матерів і новонароджених є необхідною умовою реформування закладів охорони здоров'я. Закриття мережі середніх шкіл становить загрозу гуманітарно-економічній безпеці, адже значний відсоток дітей шкільного віку не має можливості отримати повну середню освіту.

Реалізація моделі «Жваве місто» вимагає дотримання таких принципів економічної безпеки, як досяжність, конкретність та гнучкість поставлених цілей, своєчасність і адекватність заходів, пов'язаних із відверненням загроз і захистом економічних інтересів мешканців малого міста.

Необхідність впровадження моделі «Розумне місто» обумовлена спрямованістю країн Європи до створення сталого та відкритого суспільства. Стратегія соціально-економічного розвитку Євросоюзу на період до 2020 р. [5] одним із основних напрямків розвитку міст визначила розвиток місцевої економіки, що ґрунтується на знаннях та інноваціях. У рамках цього напрямку реалізація моделі інноваційного розвитку малих міст набуває вагомego значення. Вона базується на шістьох вимірах, що взаємопов'язані та взаємообумовлені (рис. 2).

Модель «Розумне місто» впроваджується в більшості великих міст Нідерландів, Австрії, Італії, країн Скандинавії, у великих містах Іспанії та Франції, Люксембурзі. Реалізація моделі інноваційного розвитку в малих містах ускладнюється низкою об'єктивних факторів, що створюють значні виклики економічній безпеці розвитку малих міст, а саме:

- значна кількість малих міст Європи розташовані у районах, де інформаційний доступ обмежений природними або іншими екзогенними причинами;

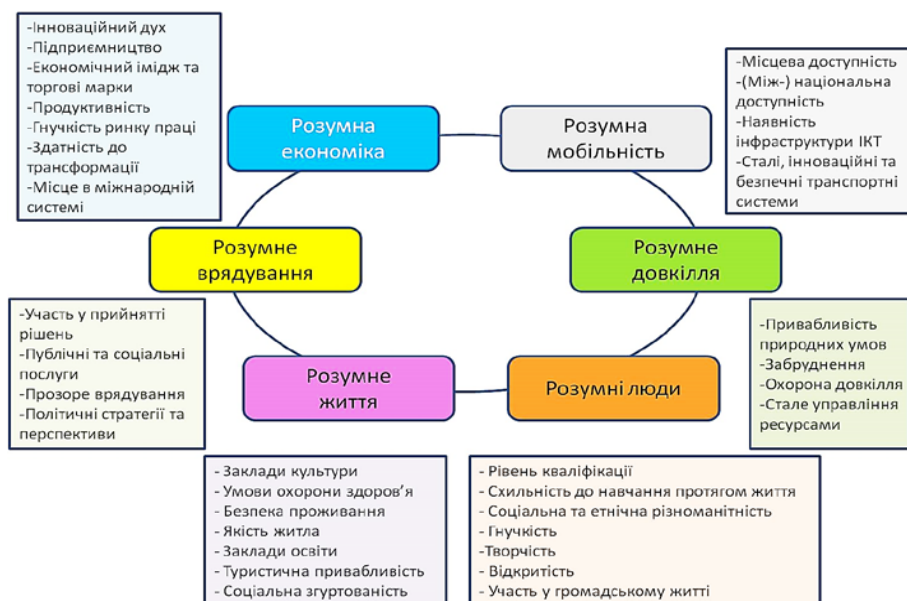


Рис. 2. Модель «Розумне місто» [джерело – Smart City Model [19]

- потребує удосконалення телекомунікаційна мережа, налагодження інтерфейсів між виробниками інформації і потенційними користувачами у малих містах;

- декілька складових виміру розумного міста не розвинені або недостатньо розвинені у малих містах.

«Робоча група з розробки портфолію розумних міст» об'єднує досвід впровадження моделі інноваційного розвитку у містах Європи [6]. Основними пріоритетами реалізації моделі «Розумне місто» є створення мережі «розумних» будівель, впровадження електронних технологій для вирішення інфраструктурних проблем, зокрема у ЖКГ і енергозбереженні, впровадження технологій е-врядування та системи електронного документообігу, застосування сучасних інформаційно-комунікаційних засобів для покращення соціальних послуг тощо.

Найбільш успішними проектами реалізації моделі розумного міста серед малих міст Європи є місто Living PlanIT Valley в Португалії та місто Гронінген в Нідерландах. Місто Living PlanIT Valley є першим малим містом Європи, що було спроектовано та побудовано як «розумне» мале місто. Воно служить тестовою платформою для компаній партнерів, розумних технологій, інноваційних центрів, інкубаторів для технологій «старт-ап». Воно служить зразковою моделлю для потенційних «розумних» малих міст, які збудовані на основі унікальної технології (*Urban Operating System*), яка керує кожним аспектом міського життя – від обсягу відходів до кількості води, що витрачається, від споживаної електрики до навантаження дорожнього руху. «Розумне» мале місто Гронінген в Нідерландах представляє собою «живу» майстерню, що сприяє розвитку технополісів для поширення інформаційних технологій та створення нових підприємств, що використовують передові технології у Північній Європі, допомагає організації міжрегіонального та міждержавного співробітництва задля подолання інформаційної ізоляваності та створення нових імпульсів та стимулів зростання.

Моделі «Розумне місто» містить у собі низку загроз, існування яких унеможливує безпечний сталий розвиток малого міста:

1. Відсутність холистичної концепції розвитку «розумного малого міста» призводить до плутанини у методологіях, індикаторах, ключових критеріях та «точках зростання» малих міст. Успішне функціонування «розумного» малого міста має базуватися на сталому та рівномірному розвитку усіх піствох вимірів – від інфраструктури до енергоспоживання, від мобільності до сприяння підприємницькій діяльності. Міста, що сфокусовані тільки на декількох елементах «розумності», в довгостроковому періоді переживатимуть кризи, які негативно вплинуть не тільки на подальший розвиток окремого міста, але й регіону та країни загалом.

2. Низький рівень володіння навичками інформаційно-комунікаційних технологій призводить до сегрегації певного прошарку мешканців малого міста, які повинні бути ключовими учасниками у процесі впровадження моделі та впливати на процес її реалізації.

3. Наголошування на важливості технологічної складової створює значні ризики для економічної безпеки особистості. Страх перед хакерами та вірусами, побоювання щодо втручання в особистісне життя обтяжує неприйняття мешканцями малих міст інноваційної моделі розвитку.

4. Відсутність узгодженого європейського законодавства, що стосується впровадження цифрових

технологій та закріплює поширеність повноважень регіональних та місцевих органів влади, ускладнює сталий та збалансований розвиток як міста в цілому, так і кожного громадянина окремо.

Впровадження моделі «Розумне місто» потребує комплексного дотримання принципів забезпечення економічної безпеки малого міста – від збалансованості економічних інтересів усіх осіб, підприємств, громад та регіонів до інтеграції локальної економічної безпеки з регіональною та державною економічною безпекою.

Моделі «Зелене місто» виникла в середині 2000-х років в країнах Азії та Середнього Сходу як приклад низьковуглецевого урбанізму для окремих районів та малих міст. На початку XXI ст. питання запобігання та обмеження шкоди, що завдається навколишньому середовищу внаслідок людської діяльності, збереження та збільшення природних ресурсів, покращення здоров'я мешканців загострилися для жителів малих міст світу.

Створення місцевої економіки, що ґрунтується на доцільному використанні ресурсів, екології та конкуренції зазначено одним із пріоритетних напрямків стратегії соціально-економічного розвитку Євросоюзу на період до 2020 р. [5]. З 2009 року моделі «Зелене місто» активно впроваджується у країнах Скандинавії, країнах Прибалтики, Голландії, Іспанії.

Моделі «Зелене місто» ставить завданням подолати екологічні виклики зростання малих міст за допомогою забезпечення безперервного інвестування у систему громадського транспорту й перехід на екологічно безпечний транспорт, енергетично ефективне будівництво, оновлення енергомережі міста, досягнення енергетичної та ресурсної ефективності, регулювання поступового переходу до концепції формування «населеного пункту із низькою концентрацією вуглекислого газу у повітрі»; екологічно безпечного управління природними ресурсами (водою, відходами виробництва, повітрям, ґрунтом та землею); забезпечення території відповідною екологічно чистою інфраструктурою (будування житла, транспортної системи, системи водопостачання та енергосистеми).

В рамках реалізації моделі «Зелене місто» Європейська мережа зелених міст розробила проект «Місто сонця» та проект SUSREG (сталі регіони) [7], метою яких є стимулювання використання сталих енергоресурсів та енергоефективних методів у місцевому плануванні через покращення знань та навичок. Ці проекти впроваджується та опрацьовуються у малих містах Латвії, Великої Британії та Естонії.

Серед основних загроз реалізації моделі «Зелене місто» зазначимо наступні:

1. Розробка та реалізація проектів потребують значних фінансових коштів. Інвестиції в «зелену» економіку залишаються критичною складовою успішного запровадження моделі, особливо для малих міст. Вирішення цього питання потребує інтегрованих зусиль як органів влади на регіональному та місцевому рівнях, крупних корпорацій, підприємств, так і самих мешканців.

2. Проблема розумного використання фінансових інвестицій в зелену економіку все ще залишається невирішеною. Це стосується перегляду концепції просторового планування малих міст (еко-міста мають бути компактними та мати більшу кількість зелених зон), залучення фахівців у галузі розробки енергоефективних технологій, навчання спеціалістів з безпечного управління природними ресурсами тощо.

Дотримання принципів економічної безпеки сталого розвитку малого міста є невід'ємною умовою

впровадження в Європі моделі «Зелене місто». Зокрема, група компаній «Лептос» (Кіпр) за участю органів влади республіки Кіпр, представників громади та науковців реалізує проект побудови нового «Зеленого малого міста» Неаполіс на межі міст Пафос та Героскіп, вартість якого складає 2 млрд. євро. Метою проекту є створення «зеленого» малого міста в районі Середземного моря, що стане стандартом якості у системі охорони здоров'я та освіти, осередком проведення досліджень та функціонування бізнес-парків, екологічно безпечним центром для життя людини. В проєкті ураховано ризики, які можуть стати перешкодою його успішній реалізації, та розроблено механізми їх подолання.

Чотири вищенаведені моделі сталого розвитку малих міст Європи спрямовано на досягнення постійних темпів економічного зростання малих міст, підтримку рівноваги на всіх рівнях, розвиток малого підприємництва та залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій. Цивілізаційні ризики виявляються економічно небезпечними для малих міст Європи, створюючи принципово нові механізми подолання викликів безпечного розвитку малих міст та кардинально змінюючи всі простори їх життєдіяльності та господарювання.

Висновки. 1. Безпечний сталий розвиток малих міст визнано одним із ключових напрямків європейської регіональної політики. Недосконале врахування специфіки малих міст під час проведення економічних, політичних, соціальних реформ загострило соціально-економічні процеси в них. У зв'язку з цим постає необхідність ідентифікації проблем, слабких сторін та визначення перспективного розвитку малих міст, враховуючи положення в регіональній ієрархії та можливі ризики, що дестабілізують їх функціонування.

2. Країнами Європи накопичено багатий досвід розробки та реалізації програм сталого розвитку малих міст. Найбільшу увагу заслуговують чотири моделі сталого розвитку: модель культурно-духовного розвитку («Гарне місто»); модель соціально-демографічного розвитку («Жваве місто»); модель інноваційного розвитку («Розумне місто»); модель екологічно безпечно розвитку («Зелене місто»). Вони спрямовані на соціально-економічне зростання малого міста, підвищення його ролі у системі стратегічного планування розвитку регіону та країни, згуртування усіх верст населення малого міста, включаючи етнічні та релігійні спільноти.

3. В процесі реалізації моделей сталого розвитку малі міста Європи стикаються з ризиками, що становлять загрозу економічному розвитку міста. Найбільш економічно небезпечними серед них є демографічне розшарування населення малих міст, інформаційно-технологічне навантаження, зміна парадигми енергоспоживання й екологізація мислення, вплив чинників інвестиційної політики та інституціональні ризики (ризик системи менеджменту, ризик адміністрування та контролю, ризик ринкових інституцій, ризик кластерно-корпоративних структур, ризик деформацій соціальної структури спільноти тощо).

4. Підґрунтям дотримання принципів економічної безпеки малих міст є формування ефективної моделі державного управління (регулювання) розвитком малих міст Європи, інтеграція локальної економічної безпеки з регіональною економічною безпекою, своєчасність і адекватність заходів, пов'язаних із відверненням загроз сталому розвитку, збалансованості економічних інтересів особи, сім'ї, спільноти, малого

міста та взаємна відповідальність мешканців малого міста, територіальних громад, органів влади.

Перспективи подальших досліджень. Наведений матеріал актуалізує наукові дослідження впровадження стратегій безпечного сталого розвитку на рівні малих міст. Вирішення проблем забезпечення їх економічної безпеки, досягнення малими містами статусу сталих, прогресивних у своєму розвитку території, здатних нейтралізувати або запобігати виникненню економічної нестабільності набуває вагомого значення для сучасної України. Доцільним є порівняння тенденцій розвитку малих міст Європи та України, дослідження можливостей використання європейського досвіду впровадження моделей сталого розвитку малих міст в Україні та аналіз впливу чинників економічної безпеки на процес реалізації стратегій соціально-економічного зростання малих міст України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Aalborg Charter. Sustainable Cities And Towns Campaign [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sustainable-cities.eu/Aalborg-Charter-79-2-3-.html>.
2. Cerami A. Social Policy in Central and Eastern Europe: The Emergence of a New European Welfare Regime (Region – Nation – Europe). – LIT Verlag, 2006. – 280 p.
3. Creative-based Strategies in Small and Medium-sized Cities : Guidelines for Local Authorities [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://urbact.eu/fileadmin/Projects/Creative_Clusters/documents_media/URBACTCreativeClusters_TAP_INTEL_Final.pdf
4. ESPON (European Spatial Planning Observation Network) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.espon.eu/main/menu_publications
5. EUROPE 2020 A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%2007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>
6. EU Platform for Intelligence Cities [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epic-cities.eu/content/smart-city-portfolio>
7. European Green Cities [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.europeangreencities.com/>
8. Hall P. Good Cities, Better Lives: How Europe Discovered the Lost Art of Urbanism / P. Hall. – London: Routledge, 2013 – 356 p.
9. Hambleton R. Leading the inclusive city: Place-based innovation for a bounded planet / R. Hambleton. – London: Policy press, 2014. – 398 p.
10. Hansen K., Winther L. Small cities and the sociospatial specificity of economic development: a heuristic approach / K. Hansen, L. Winther // Cultural Political Economy of Small Cities. – London : Routledge, 2012. – p. 31-43.
11. Heritage Europe. European Association Historic Towns and Regions [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.historic-towns.org/>
12. Janssens M., Pinelli D. Reymen D. Sustainable Cities: Diversity, Economic Growth and Social Cohesion / M. Janssens, D. Pinelli, D. Reymen. – Fondazione Eni Enrico Mattei, 2009. – 224 p
13. Landry Ch. The Creative City: A Toolkit for Urban Innovators / Ch. Landry – London: Routledge, 2008. – 352 p.
14. Leipzig Charter on Sustainable European Cities [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.eukn.org/E_library/Urban_Policy/Leipzig_Charter_on_Sustainable_European_Cities
15. Living Together: Projects Promoting Inclusion in 11 EU Cities [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.opensocietyfoundations.org/reports>
16. Manzi T., Lucas K. Social Sustainability in Urban Areas: Communities, Connectivity and the Urban Fabric / T. Manzi, K. Lucas. – London: Routledge, 2010. – 256 p.
17. Murgante B., Borruso G., Lapucci A. Sustainable Development: Concepts and Methods for Its Application in Urban and Environmental Planning / B. Murgante, G. Borruso, A. Lapucci. – Springer, Berlin, 2011. – 274 p.
18. QUALIST – European Small Town Integration [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.qualist.eu
19. Smart City Model [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.smart-cities.eu/model.html>

20. Territorial Agenda Leipzig [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.central2013.eu/fileadmin/user_upload/Downloads/Document_Centre/OP_Resources/Territorial_Agenda_Leipzig.pdf
21. Udovič B. Economic Security. Large and small states in enlarged European Union [Електронний ресурс]. – // Centre for International Relations, Ljubljana. – 2014. – №5. – P. 22. – Режим доступу : <http://www.attac.org/en/groups/centre-and-periphery-abolition-neocolonialism-working-grouppcwg/bostjan-udovic-economic>
22. Van Heur B. Small Cities and the Geographical Bias of Creative Industries Research and Policy / B. Van Heur // Journal of Policy Research in Tourism, Leisure & Events. – 2010. – Vol. 2, no. 2. – P. 189-192.
23. Waitt G., Gibson C. Creative small cities: Rethinking the creative economy in place / G. Waitt, C. Gibson // Urban Studies. – 2009. – №46. – P. 1223-1246.
24. WorldWide Index [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tageo.com/index.htm>

УДК 338.48

Калініченко Л.Л.
доктор економічних наук,
професор кафедри туризму та готельного господарства
Харківського національного університету міського господарства
імені А.Н. Бекетова

Решитилова М.В.
магістр
Харківського національного університету міського господарства

РОЛЬ ВНУТРІШНЬОГО ТУРИЗМУ В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ ХАРКІВЩИНИ

Стаття присвячена аналізу соціально-економічної ефективності внутрішнього туризму в Харківському регіоні. Виявлені перспективні заходи щодо популяризації регіонального туристичного продукту. Запропоновані шляхи розвитку внутрішнього і візного туризму в регіоні.

Ключові слова: внутрішній туризм, туристичні ресурси, туристичний продукт, соціально-економічна ефективність.

Калініченко Л.Л., Решитилова М.В. РОЛЬ ВНУТРЕННЕГО ТУРИЗМА В СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ ХАРЬКОВЩИНЫ

Статья посвящена анализу социально-экономической эффективности внутреннего туризма в Харьковском регионе. Выявлены перспективные мероприятия по популяризации регионального туристического продукта. Предложены пути развития внутреннего и въездного туризма в регионе.

Ключевые слова: внутренний туризм, туристические ресурсы, туристский продукт, социально-экономическая эффективность.

Kalinichenko L.L., Reshetilova M.V. THE ROLE OF DOMESTIC TOURISM IN SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF KHARKIV REGION

The role of domestic tourism in socio-economic development of Kharkiv region. The article is devoted to the analysis of socio-economic efficiency of domestic tourism in the region. Identified promising activities to promote regional tourism product. Ways of development of domestic and inbound tourism in the region.

Keywords: domestic tourism, tourism resources, tourist product, socio-economic efficiency.

Постановка проблеми. Сьогодні індустрія туризму є однією з високоприбуткових і найбільш динамічних галузей світового господарства. Загальновідомо позитивний вплив туризму на економіку регіону, але, не дивлячись на очевидні вигоди, далеко не всі регіони нашої країни здатні повною мірою використовувати свої туристські ресурси для залучення туристів і оздоровлення регіональної економіки.

Більшої уваги для розвитку туризм заслуговує і розвиток туристського продукту Харківської області, ефективне формування, просування і реалізація якого сприятиме вирішенню низки найважливіших на сьогоднішній день регіональних завдань, таких як: створення робочих місць, підвищення доходів регіонального бюджету, стимулювання розвитку галузевої економіки (сільського господарства, транспорту, зв'язку).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізу вітчизняного та закордонного досвіду створення ефективної системи розвитку міського туризму при-

свячені роботи Писаревського І.М., Оболенцевої Л.В., Кравець О.М., Лук'яненко О.І., Погасія С.О., Тонкошкур М.В. Дослідженню проблем та виявлення напрямків розвитку туризму в Харківському регіоні присвятили свої роботи Колесников О.М., Поколюдна М.М., Влащенко Н.М., Краснокутська Ю.В., Нохріна Л.А., Сегеда І.В., Абрамов В.В. Шляхи вирішення проблем розвитку туризму в Харківському регіоні відображені в працях Петрової Н.Б., Полчанінової І.Л., Рябева А.А., Андренко І.Б., Ладженської Р.С., Познякової О.В., Александрової С.А.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз соціально-економічних показників ефективності внутрішнього туризму в Харківському регіоні, та виявлення заходів щодо популяризації регіонального туристичного продукту з метою підвищення соціально-економічних показників функціонування регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. В туристичній діяльності атрактивність (від латинск. attrahere – «приваблювати») є основним і визначаль-